

MINISTERIET FOR
BØRN OG
UNDERVISNING
KVALITETS- OG
TILSYNSSTYRELSEN

Prøver – Evaluering – Undervisning

**Kristendomskundskab, samfundsfag og historie
Maj – juni 2011**

Ved fagkonsulent Marianne Dietz

Indhold

Forord	3
• 7 skarpe om Folkeskolens afsluttende prøver	3
Evalueringen	4
Opgivelserne	4
• Emner og problemstillinger	4
• Teksttyper og andre materialer og udtryksformer	4
• Få inspiration til andre materialer og udtryksformer	5
• Trinmål for 9. klasse	6
• Sæt økonomi og EU på skemaet	7
• Underskrift fra skoleledere	7
Prøveoplæggene	7
• Forlagsproducerede oplæg	7
• Læsesvage elever	8
• ”Baggrundsrubrikken”	8
• Lærerproducerede oplæg	8
• Gode råd til kildesøgning	9
• Faglig vinkling af prøvespørgsmål	9
• Antal prøvespørgsmål	10
Prøveafholdelsen	10
• Faglige begreber og kildeanalyse	10
• Beherskelse af faglige begreber i samfundsfag	11
• Fagets særlige begreber i kristendomskundskab	11
• Kildekritik i historie	12
• Opslagsværker	12
• Egne noter og optegnelser	12
• Samtalen under prøven	12
Andet	13
• Antal lektioner	13
• Ikke linjefagsuddannede lærere	13
• Overlevering ved lærerskift	13
• Gode råd fra censorerne	13
• Fagene som dannelsesfag	14

Forord

Med forårets prøver vel overstået har fagene historie, kristendomskundskab og samfundsfag nu fire år på bagen som prøvefag.

Traditionen tro udarbejdes PEU hæfter for de fag, der afsluttes med en prøve. I år er fagene i den humanistiske blok skrevet sammen i ét hæfte. PEU står for Prøver – Evaluering – Undervisning og er et hæfte, der ser tilbage på prøverne i maj-juni 2011. På baggrund af de beskikkede censorers indberetninger fra prøverne i FSA gøres der status. Hæftet er også ment som inspiration til arbejdet med faget og på vej mod prøverne og rummer derfor en reel vidensdeling med landets lærere i fagene.

En stor tak skal lyde til alle de beskikkede censorer. Tak for jeres store og kvalificerede indsats ved prøverne. Jeres velovervejede evalueringer giver et godt indblik i og viden om prøverne og kan medvirke til at give lærere ny inspiration til undervisningen.

7 skarpe om Folkeskolens afsluttende prøver

Kvalitets- og Tilsynsstyrelsen havde forud for prøverne i foråret 2011 udarbejdet "7 skarpe" til læreren, der underviser i historie, samfundsfag og kristendomskundskab. Disse er tænkt som en hjælp til lærerens forberedelse og samtidig som en guide til, hvor man blandt andet kan finde relevant information om prøverne i de enkelte fag. De "7 skarpe" kan også benyttes af skolens prøveansvarlige i dialogen med lærerne om tekstopgivelser, hjælpemidler og procedurer i forbindelse med tilrettelæggelsen af prøverne og herved bidrage til et godt prøveforløb.

7 skarpe til læreren, som underviser i historie, samfundsfag eller kristendomskundskab

Hvis du kan svare JA til de følgende spørgsmål, er dine elever godt på vej mod de afsluttende prøver i historie, samfundsfag og kristendomskundskab.

- 1. Tekstopgivelser**
Har du og dine elever drøftet tekstopgivelserne? Når eleverne er orienteret om reglerne for prøverne, kan de i vidt omfang være medbestemmende ved udvælgelsen af opgivelserne, og de skal gøres bekendt med dem, ved at der uddeles kopier til klassen. Opgivelserne kan repræsentere stof fra både 8. og 9. klasse, og i faget kristendomskundskab må de også rumme stof fra 7. klasse.
- 2. Prøveoplægget**
Har I talt om prøveoplægget? Prøveoplæggene udformes af læreren, så de tilsammen dækker det opgivne stof. Det enkelte prøveoplæg baserer sig på kilder med tilhørende spørgsmål. Oplægget skal have sammenhæng med opgivelserne og være ukendt for eleven. En kilde-type, der indgår i et oplæg, skal også indgå i opgivelserne. Antallet af prøveoplæg skal være så stort, at den sidste elev har mindst fire prøveoplæg at vælge imellem.
- 3. Hjælpemidler**
Ved dine elever, hvilke hjælpemidler de må medbringe til prøven? Eleverne må under forberedelsen medbringe egne optegnelser og opslagsværker, men de må fx ikke benytte grundbøger. I prøvevejledningen kan du finde en beskrivelse af, hvad der forstås ved egne optegnelser og opslagsværker.
- 4. Prøvens opbygning**
Er dine elever fortrolige med prøvens opbygning? Til prøven trækker eleven et prøveoplæg, der består af lærerstillede spørgsmål og 1-3 kilder. Når prøvespørgsmålet er trukket, er prøven begyndt, og eleven har 40 minutters forberedelsestid. Til eksaminationen afsættes 20 minutter inklusive karakterfastsættelse.
- 5. Vurderingskriterier**
Kender dine elever vurderingskriterierne? Det kan være en god forberedelse for eleverne, hvis I sammen gennemgår vurderingskriterierne i prøvevejledningerne, som ligger i elektronisk form på Kvalitets- og Tilsynsstyrelsens hjemmeside.
- 6. Prøver - Evaluering - Undervisning**
Har du læst publikationen "Prøver - Evaluering - Undervisning" (PEU-hæftet), som udgives elektronisk på Undervisningsministeriets hjemmeside? Her kan du blandt andet læse fagkonsulentens evaluering og kommentarer til afgangsprøverne i de tre fag.
- 7. Undervisningsministeriets hjemmeside**
Har du besøgt uvm.dk? Her kan du fx finde:
 - Prøvevejledningen og vurderingskriterierne
 - Love og bekendtgørelser om prøverne
 - Publikationen "Orientering om folkeskolens afsluttende prøver".

Evalueringen

Evalueringen af de mundtlige prøver bygger på de beskikkede censorers tilbagemeldinger om prøveafholdelsen. Da antallet af beskikkede censorer er begrænset, medfører det, at materialet i statistisk sammenhæng er beskedent. Konklusionerne bør derfor læses med dette in mente.

De beskikkede censorer fik forud for prøveafholdelsen udleveret et evalueringsskema, som rettede konkrete spørgsmål til tre hovedområder:

- Opgivelserne
- Prøveoplæggene
- Prøveafholdelsen.

De enkelte censorer har også haft mulighed for at komme med kommentarer, der knytter sig direkte til de enkelte spørgsmål, samt haft mulighed for at udtrykke sig mere generelt om hele prøvesituationen.

Erfaringerne fra prøver i de tre humanistiske fag er som sagt i år skrevet sammen i ét PEU hæfte, hvilket blandt andet lader sig gøre, fordi mange af problematikkerne er ens for fagene. Områder, som er enestående for de enkelte fag, vil være markeret i teksten. Det er ønsket, at sammenskrivningen vil lette læsningen for den, som er interesseret i flere af fagene samt kan fremme dialogen mellem de personer, som varetager de enkelte fag.

Opgivelserne

Emner og problemstillinger

Det fremgik i høj grad af opgivelserne, hvilke emner og problemstillinger der havde været arbejdet med i undervisningen. Mange opgivelser var stillet op med tydelige angivelser af sammenhængen mellem emner og tilhørende problemstillinger, hvilket gør opgivelserne mere overskuelige for eleverne og styrker deres muligheder for at forberede sig i tiden op til prøven. Flere censorer syntes at kunne se en sammenhæng mellem udførlige og velstrukturerede opgivelser og elevernes evne til at perspektivere prøveoplæggene til det overordnede emne under prøverne.

De materialer, der dannede grundlag for prøven, for eksempel materialer fra udlånssamlinger, har været tilgængelige for eleverne i perioden op til prøveafleggelsen.

Teksttyper og andre materialer og udtryksformer

Der var generelt fin sammenhæng mellem opgivelser og prøvetekster. Dog var der eksempler på, at de opgivne tekster var for ensidige og primært bestod af tekster fra lærebøger. Opgivelserne skal indeholde et bredt udvalg af tekster, og prøveoplæggene må ikke indeholde teksttyper, som ikke er repræsenteret i opgivelserne. Prøveoplæg vil ofte bestå af avisartikler, lovtekster, fortællinger af forskellig karakter,

religiøse tekster m.m., og det er vigtigt at sikre sig, at eleverne er blevet undervist i at læse, forstå og håndtere disse teksttyper.

Opgivelserne skal endvidere indeholde andre materialer og udtryksformer – for eksempel dokumentarfilm, genstande, pressefoto, hjemmesider, musikvideoer, film, kunstbilleder og musik og især for samfundsfag computerspil, grafer og statistik.

Censorerne for historie nævner følgende dokumentar- og spillefilm fra opgivelserne:

Dr Strangelove, Matador afsnit 18 og 19, DR2 dokumentar om JFK mordet, *Gamle Danmark* afsnit 10: ”Storm på Christiania”.

Flere censorer efterlyser et bredere udvalg af andre materialer og udtryksformer repræsenteret i opgivelserne. Nogle lærere havde overfor censorerne givet udtryk for, at andre udtryksformer – bl.a. dokumentar- og spillefilm - ikke var opgivet, selvom disse havde indgået i undervisningen. Lærerne havde været af den opfattelse, at disse dermed også skulle indgå i prøveoplæggene. Dette er ikke et krav, men det skal dog nævnes, at prøveoplæggene alsidigt skal repræsentere de forskellige områder af det opgivne stof - forstået således, at prøveoplæggene skal indeholde andet end blot tekst. De få censorer, der oplevede, at filmklip indgik i eksaminationen, var meget begejstrede herfor. Filmklippene virkede upåklageligt, og eleverne havde ingen problemer med afspilning. Klippene gav endvidere anledning til spændende diskussioner. I ét tilfælde, hvor en reklamefilm indgik i et prøveoplæg, opstod en god diskussion om ophavsmand og mediernes magt.

Overordnet set er det muligt, at inddragelse af den praktisk musiske dimension i prøveoplæggene – herunder film og andre billedmæssige oplevelser – sandsynligvis vil styrke elevernes oplevelse af og præstation i prøvesituationen (ikke mindst de læsesvage elever). Denne dimension, viser det sig, inspirerer og fremmer elevernes tilegnelse af erfaringer og udarbejdelse af resultater.

For inspiration og idéer til andre udtryksformer og materialer samt hvordan disse kan indgå i undervisningen, er fagenes Skolekom-konferencer samt EMU relevante steder at søge. På EMU findes endvidere flere dokumentar- og kortfilm til streaming, hvilket betyder, at materialet kan afspilles på en computer via internettet. Centre for Undervisningsmidler (CFU) har ligeledes et bredt udvalg af både spille- og dokumentarfilm samt tv-udsendelser – hvoraf nogle har pædagogiske vejledninger til, hvordan materialerne kan indgå i undervisningsforløb. På CFU’erne er det også muligt at få generel vejledning og sparring om andre materialer og udtryksformer.

Få inspiration til andre udtryksformer og materialer her:

- EMU: <http://www.emu.dk/gsk/>
- CFU: <http://cfu.emu.dk/>
- Skolekom konferencerne for historie, samfundsfag og kristendom

Trinmål for 9. klasse

Opgivelserne i de tre fag syntes at være dækkende for alle trinmål efter 9. klasse – dog med enkelte undtagelser, som omtales nedenfor.

Samfundsfag: EU

Det fremhæves også i år, at opgivelserne i samfundsfag flere steder ikke var tilstrækkeligt dækkende for emnet EU.

Ifølge trinmålene for 9. klasse skal eleverne tilegne sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til

- at gøre rede for centrale politiske institutioner og diskutere samspillet mellem de politiske beslutningsprocesser i Danmark og EU.

EU knytter også an til en række andre trinmål for faget.

Samfundsfag: Økonomi

Endvidere fremhæver censorerne, at det centrale kundskabs- og færdighedsområde ”Økonomi. Produktion, arbejde og forbrug” enkelte steder er underprioriteret.

Ifølge Fælles Mål skal undervisningen lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at:

Økonomi. Produktion, arbejde og forbrug i Fælles Mål 2009 for samfundsfag – Trinmål for 9. klasse

- Redegøre for hovedtræk ved udviklingen inden for den primære, sekundære og tertiære sektor
- Give eksempler på væsentlige interesseorganisationer inden for de tre sektorer
- Redegøre for de forskellige positioner i det økonomiske kredsløb
- Redegøre for udbuds- og efterspørgselstiden i en markedsøkonomi
- Redegøre for hovedprincipperne i markeds- og planøkonomi
- Redegøre for den økonomiske globalisering
- Forklare sammenhængen mellem aktørers økonomiske position og aktørens interesser og ideologier i det danske og globale samfund
- Redegøre for centrale velfærdsprincipper og velfærdsmodeller
- Redegøre for, hvordan stat, regioner og kommuner varetager opgaver i forhold til den danske velfærdsstat
- Redegøre for hovedprincipperne i bæredygtig udvikling
- Redegøre for centrale problemstillinger knyttet til sammenhænge mellem økonomisk vækst og miljø
- Forklare betydningen af miljø og naturgrundlag.

Kilde: Fælles Mål 2009 for samfundsfag

At disse to områder af samfundsfaget ikke er tilstrækkeligt repræsenteret i opgivelserne kan muligvis være udtryk for, at nogle lærere føler sig usikre i at undervise i stoffet.

Sæt EU og økonomi på skemaet

- Søg inspiration og idéer til undervisningsforløb på EMU.dk.
- Søg oplysninger om EU på EU-oplysningen.dk.
- Få vejledning om valg og anvendelse af undervisningsmidler på Centrene for Undervisningsmidler.
- Bliv inspireret i samfundsfagskonferencen på Skolekom.
- Støt dig til Fælles Mål 2009.

Historie: Kilder

Nogle censorer i historie nævner, at det ikke fremgik af opgivelserne, om og hvorledes der var arbejdet med at anvende og fortolke kilder. Ifølge prøvebekendtgørelsen for historie prøves eleverne bl.a. i *at analysere, fortolke og anvende kilder*. Nogle censorer henstiller derfor til, at det fremgår tydeligt af opgivelserne, hvordan undervisningen didaktisk har grebet kilder og kildekritik an. For eksempel kunne man notere i opgivelserne, hvilke materialer og metoder, der har været anvendt i forhold til arbejdet med kilder og kildekritikken. Dette er ikke et krav til opgivelserne, men kan fremme censors muligheder for at forberede sig og styrke dialogen om de faglige forventninger.

Underskrift fra skoleledere

Igen i år manglede skolelederens underskrift på opgivelserne i flere tilfælde. Skolelederen skal underskrive opgivelserne, da han/hun har det endelige ansvar for, at disse opgivelser er i overensstemmelse med kravene til såvel indhold som omfang. Det er derfor vigtigt at overholde proceduren, så skolelederens ansvar fastholdes. I sidste års PEU hæfter for historie, samfundsfag og kristendomskundskab henvises der til forskellige muligheder for, hvorledes kvaliteten af opgivelserne kan fremmes. En mulighed, som der arbejdes hen mod på visse skoler, er, at skolelederen har en 10-minutters dialog med hver enkelt lærer i samtlige mundtlige prøvefag. En anden mulighed er, at faggruppen vurderer opgivelserne og efterfølgende har dialog med skolelederen.

Prøveoplæggene

Oplæggene til den mundtlige prøve skal alsidigt repræsentere samtlige områder inden for det opgivne stof. Et prøveoplæg baserer sig på kilder med tilhørende spørgsmål formuleret af læreren. Prøveoplæg skal have sammenhæng med opgivelserne og være ukendt for eleven. En kildetype, der indgår i et oplæg, skal også indgå i opgivelserne (jf. afsnittet om *opgivelserne*). Oplæggene skal være på dansk.

Forlagsproducerede oplæg

Det var igen i år primært forlagenes fortrykte prøveoplæg, der blev anvendt - direkte eller som inspiration - ved prøverne i de tre fag. Flere censorer giver udtryk for det positive i, at udvalget af de forlagsproducerede prøveoplæg efterhånden er så stort, at der er mere at vælge imellem, hvilket optimerer overensstemmelsen mellem opgivelser og prøveoplæg. Dog var der enkelte tilfælde, hvor denne sammenhæng var utilstrækkelig, og censorerne måtte bede lærerne om at justere prøveoplagene, så de fik en bedre sammenhæng med opgivelserne.

Flere lærere havde desuden hentet inspiration og materialer på Skolekom. Lærerne skal i denne sammenhæng sørge for, at prøveoplæg og materialer fra Skolekom samt forlagenes prøveoplæg er opdaterede og deres oplysninger korrekte. En enkelt censor i samfundsfag oplevede for eksempel, at der i et prøveoplæg stod, at den kriminelle lavalder i Danmark var 15 år. (På det tidspunkt var den 14 år).

Læsesvage elever

Forlagenes prøveoplæg kan variere i forhold til læsemængde, læsbarhed, teksternes kompleksitet og anvendelse af fremmedord. Ligeledes kan spørgsmålene variere i sværhedsgrad. Hvis man som lærer vælger at anvende prøveoplæg fra forskellige forlag, skal man være opmærksom på dette for at sikre, at eleverne opnår et godt grundlag at gå til prøve på. Det kan således være nødvendigt selv at redigere i oplæggene, og man bør sikre teksternes tilgængelighed, for eksempel ved ordforklaringer og tilgængelige opslagsværker.

Enkelte censorer påpeger, at forlagenes prøveoplæg kan være svære at læse for læsesvage elever. Skolen kan ansøge om forlænget tid til elever med særlige behov. Gennem fravigelserne kan der kompenseres for elevers særlige vanskeligheder, således at prøverne kan gennemføres med et resultat, som svarer til elevernes faglige niveau. Det er ikke hensigten med fravigelserne at kompensere for et generelt svagt standpunkt i fagene og derved give mulighed for at hente ekstra hjælp gennem en af de beskrevne fravigelser. Læs mere herom på Kvalitets- og Tilsynsstyrelsens hjemmeside under Folkeskolens afsluttende prøver/Elever med særlige behov.

"Baggrundsrubrikken"

Mange prøveoplæg – primært fra forlagene – indeholder en rubrik, der hedder "Baggrund", som giver baggrundsoplysninger om emnet. Flere censorer udtrykker deres bekymring over disse tekster, da eleverne ikke kan honoreres for viden, der serveres i et prøveoplæg. Eleverne fratages på den måde mulighed for at udfolde deres viden på området. Det er sandsynligt, at dette går værst ud over de fagligt mindre stærke elever, da de muligvis kunne have refereret netop det, der står i baggrundsteksten.

Lærerproducerede oplæg

Der indgik naturligvis også prøveoplæg, der var udarbejdet af læreren. Censorerne var yderst begejstrede for disse og gav udtryk for, at de var af høj kvalitet. Det havde været tidskrævende for lærerne, men processen havde været udbytterig. En censor skriver: "Prøveoplagene var udarbejdet af læreren. Det var kilder, som læreren selv havde fundet. De forskellige kilder gik godt i spænd med hinanden og dækkede alle områder. Det var spændende, og man kunne også fornemme den proces,

læreren havde været igennem. Der var fundet reklamer, tekster, politiske holdninger etc. Det var et friskt pust.”

Ud over at være tidskrævende er det sandsynligt, at lærerne oplever det som en udfordring at finde relevante kilder til brug ved prøven.

Gode råd til kildesøgning

Et generelt råd er at samle de tekster og billeder, man i løbet af året ikke direkte bruger i undervisningen, men som man finder, når man alligevel forbereder sig til undervisningen i et emne. Derved kan man samle en pulje af gode tekster og billeder til anvendelse i prøveoplæggene.

Andre gode råd til søgning af kilder:

- Nyhedsmedier der henvender sig direkte til aldersgruppen. DR.dk/skole. DR.dk/bonanza er også en mulighed. (Ved prøverne i 2012 vil det være tilladt at anvende internetbaserede kilder).
- Småtryksamlingen på det Kongelige Bibliotek er en guldgrube. Småtryk er som regel tryk fra foreninger, institutioner og firmaer, men der kan også være personlige forfattere. Typiske småtryk er love og vedtægter, beretninger og regnskaber, prislister og kataloger, programmer fra koncerter, film, teaterforestillinger og sportsbegivenheder, sange og meget mere. Ligeledes findes her også en række tidsskrifter som personaleblade, skoleblade, lokale idrætsblade, spejderblade og kirkeblade samt telefonbøger, kalendere og lommebøger.
<http://www.kb.dk/da/nb/samling/smtr/index.html>
- Lokalhistorisk arkiv.
- Danske billeder på <http://www.danskebilleder.dk>.
- Materialer fra skoletjenesterne på Nationalmuseet, Arbejdsmuseet og relevante museer i lokalområdet som henvender sig til skoleelever med skriftligt materiale.
- Materialer fra skoletjenesten i Folketinget på <http://www.ft.dk/undervisning.aspx>. Her findes bl.a. billeder til brug i forbindelse med undervisning.
- Leksika, for eksempel Aschehougs Leksikon, som er målrettet skolebrug, og som mange har adgang til via UNI-login.
- Aviser (de landsdækkende og mange lokale) via databasen Infomedia som mange har adgang til via deres skolebibliotek/UNI-login.
- Brug lærebøger som ikke har været brugt i undervisningen. Udvalget er stort, og teksterne er målrettet eleverne.

Faglig vinkling af prøvespørgsmål

Grænsen mellem samfundsfaglige og historisk funderede spørgsmål kan være hårfin, og det anbefales af flere censorer, at der i prøvespørgsmålene i højere grad skelnes mellem en historisk og en samfundsfaglig vinkel. Et emne som for eksempel demokrati og indførelse af Grundloven kan indgå i undervisningen i både historie og samfundsfag og kan danne grundlag for prøvespørgsmål til begge fag. For at sikre, at spørgsmålene har den rette faglige vinkel, skal de enkelte prøveoplæg knytte an til det enkelte fags slut- og trinmål fra flere af de centrale kundskabs- og færdighedsområder. Det samme

gælder naturligvis også for kristendomskundskab. En censor nævner, at nogle spørgsmål var af danskfaglig karakter og derfor måtte justeres disse steder.

Antal prøvespørgsmål

Det er vigtigt, at eleverne får mulighed for at nå rundt om alle spørgsmål i prøveoplægget, og at der derudover er tid til, at eksaminator og censor kan stille uddybende spørgsmål. Det fremgår af censorevalueringerne, at det fungerede bedst, når der højst var fire spørgsmål til de enkelte prøveoplæg og ikke for mange spørgsmål i ét. Dette gav generelt eleven tid til nå igennem dem alle samt efterlod tid til at stille uddybende spørgsmål. En censor, der rejser problematikken om antallet af spørgsmål, skriver: ”Der var for mange spørgsmål til de enkelte prøveoplæg (op til 6), hvilket betød, at læreren ikke havde tid til at stille uddybende spørgsmål. Dette gjorde, at elevens viden ikke helt kunne afprøves. Vedkommende kunne f.eks. sige ”FN’s sikkerhedsråd,” men vi nåede aldrig at finde ud af om hun vidste, hvad det begreb dækkede over.”

Prøveafholdelsen

I kristendomskundskab prøves der i at:

- forholde sig til et eller flere udtryk, som knytter an til religiøse, etiske og/eller livsfilosofiske spørgsmål samt spørgsmål vedrørende forhold mellem religion og samfund
- relatere prøveoplægget til elevens hverdag og/eller til en større sammenhæng og
- anvende det faglige stof.

I samfundsfag prøves der i at:

- inddrage relevant viden om samfundsforhold
- analysere, fortolke og anvende kilder og
- anvende faglige begreber.

I historie prøves der i at:

- inddrage relevant viden om historie og kronologisk forståelse
- analysere, fortolke og anvende kilder.

Der er generelt en stor tilfredshed med selve prøveafholdelsen, hvor det i høj grad er lykkedes at gennemføre prøverne planmæssigt og korrekt. Det er tydeligt, at det har været essentielt for både censor og eksaminator at give eleverne en positiv oplevelse af prøveafholdelsen. Censorevalueringerne vidner om godt samarbejde mellem censorer og lærere med positive og lærerige dialoger.

Faglige begreber og kildeanalyse

Ved prøverne i kristendomskundskab var der generel tilfredshed i forhold til elevernes evne til at anvende fagets terminologi og analysere kilder. Ligeså i samfundsfag tyder det på, at der arbejdes systematisk med dette område af undervisningen.

Beherskelse af faglige begreber i samfundsfag – Fælles Mål 2009:

I fagets mål indgår en række centrale samfundsfaglige begreber, som undervisningen skal indføre eleverne i, og det konkrete valg af temaer og emner for undervisningen vil også nødvendiggøre nye begreber. Undervisningen støtter progressionen i elevernes arbejde med begreberne ved at

- indføre og definere begreberne, når de er relevante, så eleverne kender begreberne og kan definere dem
- identificere forskelle i begrebsbetydninger og nuancer og uenigheder i brugen af begreberne, sådan at eleverne kan operere med begrebsforskelle
- give eleverne faglige udfordringer, der kræver relevant brug af begreberne til at skelne mellem og tolke samfundsmæssige fænomener og kategorisere praksis og tænkemåder
- give eleverne faglige udfordringer, der kræver stillingtagen til forskellige begrebsbetydninger, og handleperspektiver i forlængelse heraf.

Kilde: Fælles Mål 2009 for samfundsfag

I Fælles Mål for kristendomskundskab skal der arbejdes med fagets særlige begreber indenfor følgende områder:

Fagets særlige begreber i kristendomskundskab - uddrag fra Fælles Mål 2009 s. 19-21:

Den religiøse dimension

...Det er denne spørgen ind til tilværelsens grundvilkår uden entydige svar, der defineres som den religiøse dimension i tilværelsen. Det er primært det aspekt ved de forskellige religioner og livsopfattelser, der er omdrejningspunktet for undervisningen. Altså at der kan tales rationalet om tilværelsens mangetydighed, sådan som det kommer til udtryk i bibelske fortællinger og andre religiøse tekster, samt i salmer, symboler og ritualer mv...

Religionsbegrebet

...Religiositet er dog tilsyneladende et uomgængeligt træk ved menneskelivet, og det er kvalificeringen af elevernes beskæftigelse med denne side af tilværelsen, der giver faget sin legitimitet i skolen. Ordet religion kommer fra latin og kan både oversættes med "at binde" og "at gentage". Med disse to betydninger indkredser begrebet i nogen grad sig selv, da den første peget på dets indhold: altså spørgsmålet om, hvad religion er (troen), og det andet på dets funktion: hvordan religion forvaltes (ritualiseringer i relation til livsforståelse – mytologi)...

Den historisk-kritiske metode

...En undervisning på historisk-kritisk præmisser har som et evigt mål at skabe denne bevidsthed om forskellen mellem faktum og tyding, og om at fakta i sig selv er uden betydning. ..

Enkelte censorer ved prøverne i historie peger på, at eleverne var usikre i forhold til de kildekritiske principper. Dette er et af fagets tre centrale kundskabs- og færdighedsområder. I henhold til Fælles Mål for faget bør der arbejdes med kildekritik ud fra følgende betragtninger:

Kildekritik – Fælles Mål 2009 for historie s. 42:

... historiske håndværk – fornuft sat i system. Ved at arbejde med kildekritik styrkes og kvalificeres elevernes historiske bevidsthed og kritiske sans. Men kildekritik skal altid være en integreret og funktionel del af arbejdet med emner og temaer med problemstillinger – og skal ikke dyrkes som en løsrevet disciplin.

Opslagsværker

Der har igen i år været en del tvivl om, hvilke bøger der må benyttes under forberedelsen. En del lærere var - især i samfundsfag – usikre på, hvad et opslagsværk er. Nogle lærere havde ikke nogen opslagsværker liggende i forberedelseslokalet, fordi eleverne ikke havde anvendt opslagsværker i undervisningen.

Karakteristisk for et opslagsværk er, at de enten er alfabetiserede eller kronologiserede. Beskrivelserne skal være kortfattede, og der må ikke være tale om længere periode- eller temabeskrivelser. Grundbøger eller litterære værker må ikke forefindes i forberedelseslokalet. Det er vigtigt, at censor forud for prøveafviklingen sikrer sig, at der kun anvendes opslagsbøger under forberedelsen, således at det ikke bliver et diskussionspunkt umiddelbart inden eller under prøveafviklingen.

Egne noter og optegnelser

Eleverne må medbringe optegnelser til brug i forberedelsestiden. Ved optegnelser forstås elevernes egne notater og optegnelser fra det daglige arbejde og notater, som er blevet uddelt til eleverne under arbejdet i klassen. Det er essentielt, at eleverne kan gøre brug af dem i forberedelsestiden, og at de således er overskuelige for eleverne. Det er væsentligt, at de er kortfattede, og at eleverne selv har skrevet dem og/eller har anvendt dem som redskab i undervisningen.

Samtalen under prøven

Flere censorer oplevede lærere, der var usikre på retningslinjerne for den samtale, der foregår mellem eksaminator og elev. Eleverne blev i nogle tilfælde afbrudt, før de var færdige med at fremlægge. Eleverne skal have mulighed for at begynde med en samlet præsentation og fremlæggelse af det forberedte stof. Lærer og censor bør lade eleverne tale, og spørgsmål samt kommentarer til rigtigheden af elevens iagttagelser bør almindeligvis vente, til eleven er færdig med at fremlægge. Dog bør det nævnes, at hvis en elev er på vej ud af et sidespor i forhold til emnet eller tydeligvis har misforstået et spørgsmål, bør læreren tidligt i forløbet hjælpe eleven tilbage på rette spor.

Ledende spørgsmål skal endvidere undgås, da det fratager eleven mulighed for en selvstændig besvarelse, hvis svaret lægges mere eller mindre direkte i munden på eleven.

Andet

Antal lektioner i fagene

Der kan være forskel på, hvor mange lektioner de enkelte skoler tillægger især historie og samfundsfag. Flere skoler har kun en enkelt lektion i 8. klasse eller 9. klasse, hvor andre skoler har to lektioner på tilsvarende årgange. Flere lærere gav udtryk for, at det var en stor udfordring at nå igennem stoffet med kun en enkelt lektion om ugen.

Ikke-linjefagsuddannede lærere

Flere censorer fremhæver igen i år problematikken om ikke-linjefagsuddannede lærere, der varetager undervisningen i historie, samfundsfag og kristendomskundskab. Lærerens faglige kvalifikationer påvirker naturligvis fagligheden i den daglige undervisning. I forbindelse med prøveafviklingen er det sandsynligt, at ikke-linjefagsuddannede lærere oplever en ekstra arbejdsbyrde samt store udfordringer i forbindelse med tekstopgivelser, udarbejdelse af prøveoplæg samt afvikling af prøven. Konsekvensen kan være, at læreren mangler det faglige overblik til at stille relevante spørgsmål til oplæggene. Det kan tillige gøre det vanskeligt for censor at fastholde censorrollen, når censor i for høj grad må deltage direkte i eksaminationen. Derfor må det igen i år understeges, at skoleledelserne med fordel kan prioritere uddannelse/efteruddannelse af lærere højt samt tilstræbe, at der i videst mulige omfang anvendes linjefagsuddannede lærere eller lærere med tilsvarende kvalifikationer i de tre fag.

Overlevering ved lærerskift

Mangel på overlevering i forbindelse med lærerskift kan til stadighed skabe problemer for de lærere, der overtager en 8./9. klasse. Det kan være vanskeligt for læreren at skabe overblik over, hvilke emner der er undervist i, samt hvilke tekster/materialer der er anvendt. Det styrker til gengæld fagligheden i undervisningen, at læreren kan bygge videre på elevernes viden. Problemet kan bl.a. afhjælpes igennem en mere systematiseret overlevering samt udnyttelse af årsplaner.

Gode råd fra censorerne

Ud over at klæde eleverne fagligt på i forhold til kravene i Fælles Mål, er der visse kompetencer, der ifølge censorerne med fordel kan trænes hos eleverne, og som også ved prøven kommer dem til gavn. Det kan bl.a. være en fordel, at eleverne konsekvent tager notater i undervisningen, kender til notatteknikker samt sørger for at beholde notaterne indtil prøven. De bør være vant til at anvende deres notater, så de har overblik over dem og ved, hvor de kan finde svar på spørgsmål. Endvidere bør de trænes i at strukturere en disposition og følge den i en mundtlig fremlæggelse. Det er vigtigt, at eleverne er helt klar over proceduren i forbindelse med prøveafholdelsen – herunder hvor lang tid de har til at forberede sig, at de må notere i prøveoplægget, og at de er trygge ved at anvende såvel opslagsværker som egne noter.